

Т. С. Тоцька, кандидат наук з державного управління, доцент
кафедри
державної служби та митної справи
Академії митної служби України

КОНТРОЛЬ ЗА ПРАВИЛЬНІСТЮ ВИЗНАЧЕННЯ МИТНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ДЕРЖАВИ

У статті обґрунтовано необхідність контролю за правильністю визначення митної вартості товарів і повноти надходжень податків до державного бюджету, що сприяє виконанню митними органами функцій щодо забезпечення економічної безпеки держави, визначено загрози економічній безпеці в цьому контексті, які можна зменшити через удосконалення механізмів і технологій митного контролю.

Ключові слова. Митно-тарифне регулювання, митний контроль, митна вартість, економічна безпека, національна безпека, митні податки, державне регулювання, оподаткування, загрози, управління ризиками, митний постаудит.

In the article a control necessity above the rightness of determination of commodities custom cost and plenitudes of receivableness of taxes in the state budget is reasonable, that in turn assists the custom organs of functions on providing the economic security of country execution, the threats of economic security are determined in this aspect, which can be decreased by means of mechanisms and technologies of custom control improvement.

Key words. Customs and tariff regulation, customs control, customs value, economic security, national security, customs taxes, state regulation, taxation, threats, risk management, customs postaudit.

Постановка проблеми (постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями). Перетворення, що відбуваються в Україні з моменту набуття незалежності, а особливо за останні роки у зв'язку з активною інтеграцією до світової спільноти, обумовили значне зменшення, а в окремих випадках повне скасування бар'єрів на шляху вільного переміщення грошей, капіталів і товарів. Дуже спростилася процедура виходу комерційних структур на світові ринки, в тому числі товарні, що, у свою чергу, призводить до все більшого зростання товаропотоків через митний кордон України. Разом з тим держава не може повністю відмовитися від регулювання зазначеної сфери зовнішньоекономічної діяльності і повинна забезпечувати стабільність її розвитку шляхом захисту національної безпеки.

При цьому для різних суб'єктів один і той же чинник може мати різне спрямування. Так, для господарського суб'єкта зміна податкового законодавства є зовнішнім чинником і збільшення податкового навантаження загрожує його економічній безпеці. Для держави навпаки цей чинник внутрішній, а посилення податкового навантаження на суб'єктів господарювання посилює економічну безпеку.

Тому проблема узгодженості оподаткування з економічною безпекою актуальна і потребує дослідження.

© Т. С. Тоцька, 2011

Забезпечення економічної безпеки як основної складової національної безпеки держави взагалі входить до складу основних функцій держави і залежить від внутрішніх і зовнішніх умов. Економічна безпека виражається не тільки в захищеності національних інтересів держави, але й у готовності та здатності інститутів влади створювати механізми захисту національних інтересів у галузі економіки, підтримки соціально-політичної стабільності суспільства. Загрози економічній безпеці різнопланові. Економічна безпека держави пов'язана як із внутрішніми, так і зовнішніми проявами функціонування держави, її станом і відповідністю встановленим нормам і правилам, що діють у країні на кожному конкретному етапі.

У процесі функціонування будь-якої системи, в тому числі митної, слід постійно або з певною періодичністю фіксувати її стан і порівнювати з установленними (нормативними, плановими) показниками, регламентами, програмами стосовно досягнення встановлених цілей тощо. Так виявляються та вимірюються відхилення від нормативного (запланованого) процесу. І це можна зробити за допомогою різних форм і технологій контролю.

Митний контроль займає провідне місце в системі інструментів здійснення митної справи. Від ефективності застосованих до товарів, що переміщують через митний кордон України, процедур митного контролю залежить повнота виконання всього комплексу завдань, покладених на митні органи.

До основних груп характеристик товарних відносин суб'єктів, у тому числі зовнішніх, належать цінні характеристики, серед яких слід окремо виділяти митну вартість. Це особливий різновид вартості товару, у визначенні якої, крім продавця і покупця, як у випадку визначення фактурної (контрактної) вартості, бере участь третя сторона – митний орган.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття). Проблеми забезпечення різних видів безпеки держави та виконання митного контролю досліджували такі науковці, як І. Г. Бережнюк, В. В. Ващенко, О. П. Гребельник, Л. В. Деркач, В. І. Дудчак, М. М. Каленський, С. В. Ківалов, Т. В. Корнева, Т. Д. Ліпихіна, В. П. Науменко, Л. М. Пісьмаченко, П. В. Пашко, С. С. Терещенко й ін.

Мета статті (формулювання цілей статті (постановка завдання). Нині механізм контролю за митною вартістю регулюється Митним кодексом, нормативними актами підзаконного та відомчого характеру. Але в цій сфері існує ряд суперечностей і невизначеностей, що утруднюють процес контролю за митною вартістю і його використання з метою забезпечення зовнішньоекономічної безпеки держави. Тому в умовах лібералізації зовнішньоторговельного законодавства, спрощення митних процедур митний контроль, зокрема контроль за правильністю визначення митної вартості, набуває особливої актуальності і потребує подальшого розвитку.

Виклад основного матеріалу (виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів). У структурі видів митного контролю слід зупинитися саме на контролі за правильністю визначення митної вартості, оскільки:

- митна вартість є основою для нарахування практично всіх митних платежів;
- структура митної вартості складна і має значну кількість компонентів;
- ефективний контроль за митною вартістю важливий для захисту внутрішньої безпеки держави взагалі й кожного суб'єкта зокрема;
- розвиток міжнародної торгівлі й торговельна глобалізація викликають значне зростання товарних потоків через кордон, що знижує ефективність проведення митного контролю у звичайний спосіб.

Таким чином, можна сформулювати основні напрями контролю за митною вартістю:

– Визначення правильності вибору й застосування декларантом методу оцінки. У цьому випадку стає обов'язковим ретельний контроль за правильністю застосування саме першого методу визначення митної вартості, оскільки він має найбільшу кількість обмежень і умов, наявність яких безпосередньо може вплинути на розмір договірної (контрактної) вартості товару.

– Перевірка правильності визначення декларантом структури заявленої митної вартості, тобто включення в митну вартість усіх елементів, передбачених Митним кодексом України та умовами зовнішньоторговельної угоди. Митники зобов'язані чітко розуміти структуру фактурної та митної вартості товарів, щоб визначені законодавством компоненти були включені до фактурної та митної вартості.

– Перевірка наявності необхідних документів та їх відповідності вимогам, тобто отримання документального підтвердження того, що заявлена декларантом ціна дійсно сплачена (підлягає сплаті). Документи завжди є джерелом виникнення ризику, в тому числі при визначенні митної вартості, тому всі документи, що підтверджують митну вартість товарів, поданих до митного оформлення, повинні піддаватися ретельному контролю з боку митних органів на предмет повного комплексу, оригінальності й достовірності заявлених у них даних.

– Оцінка правильності визначення і заявлення декларантом митної вартості ввезених товарів. На остаточному етапі оцінюється правильність заявлення й подання митних документів та інформації щодо вартості товару.

Слід зазначити, що контроль не може бути самоціллю, контроль – це невід'ємна частина системи регулювання. Таким чином, контроль як функція митної системи полягає в забезпеченні досягнення цілей митного регулювання і потрібно чітко розуміти мету регулювання митної вартості для ефективного контролю.

Мета митного контролю – забезпечення дотримання норм Митного кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку. А конкретна мета контролю за визначенням митної вартості – запобігання ухиленню від сплати податків або сплати їх у неповному обсязі.

Державне регулювання митної вартості товарів має складатися з трьох елементів:

- установлення стандартних правил функціонування системи митної вартості, яка підлягає перевірці;
- вимірювання досягнутих результатів і порівняння з очікуваними показниками або встановленими стандартами;
- корегування управлінських процесів, якщо досягнуті результати значно відрізняються від установлених стандартів.

Схематично етапи будь-якого контролю та його результати можна зобразити у вигляді блок-схеми (рис. 1).

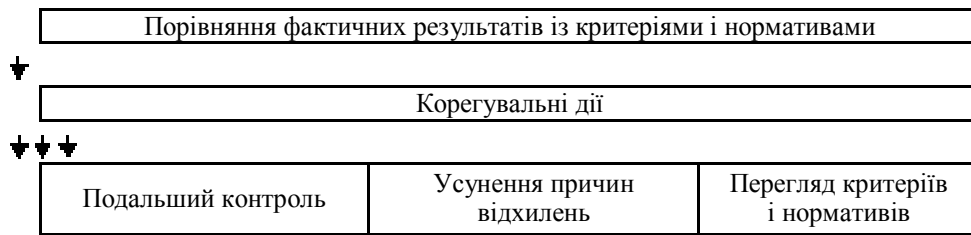

Рис. 1. Етапи та результати контролю [1]

Запобіжний або попередній контроль здійснюється ще до початку самого митного оформлення та митного контролю. На цьому етапі важливо чітко встановити певні правила поведінки суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та митних органів. Тому контроль на цій стадії має характер оцінки, аналізу стану чи констатації формального дотримання чинного законодавства. Але контроль такого виду має істотний недолік у плані сповільнення процедури та частково знімає відповідальність з виконавців у разі негативного його проведення.

Поточний контроль за визначенням митної вартості товарів здійснюється безпосередньо в процесі митного оформлення. Нині цей вид контролю найбільш розвинутий, його основи закладено в Постанові Кабінету Міністрів України “Про затвердження Порядку здійснення контролю за правильністю визначення митної вартості” від 09.06.2008 № 339 та конкретизовано в наказі Державної митної служби України від 24.06.2009 № 602 “Про затвердження Порядку роботи посадових осіб митного органу при здійсненні контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України”.

Контроль за правильністю визначення митної вартості товарів здійснюється як під час проведення їх митного контролю, митного оформлення та пропуску через митний кордон України, так і після закінчення таких операцій. Завершальний контроль або митний аудит провадиться після завершення митного оформлення. Така перевірка являє собою проведення митними органами на підприємствах дій щодо встановлення відповідності документації про зазначені товари і транспортні засоби вимогам, установленим чинним законодавством.

Але така схема не включає ще одного виду контролю – самоконтроль. Це один із найважливіших чинників, що забезпечує самостійну діяльність працівників митних органів, на яких покладено прийняття відповідальних рішень у процесі поточного митного контролю за визначенням митної вартості та її корекцію для своєчасного запобігання або виявлення вже припущених помилок. Самоконтроль має велике значення в процесі поточного митного контролю, оскільки етапи його проведення можуть контролюватися тільки самим виконавцем.

Зараз в Україні діє змішана (дворівнева) система контролю, де центральний рівень представляє Управління митної вартості у складі Департаменту митних платежів Держмитслужби України, регіональний рівень – митниці та регіональні митниці в особі відділів контролю митної вартості та номенклатури.

Таким чином, етапи контролю за митною вартістю товарів можна відобразити за допомогою схеми (рис. 2).

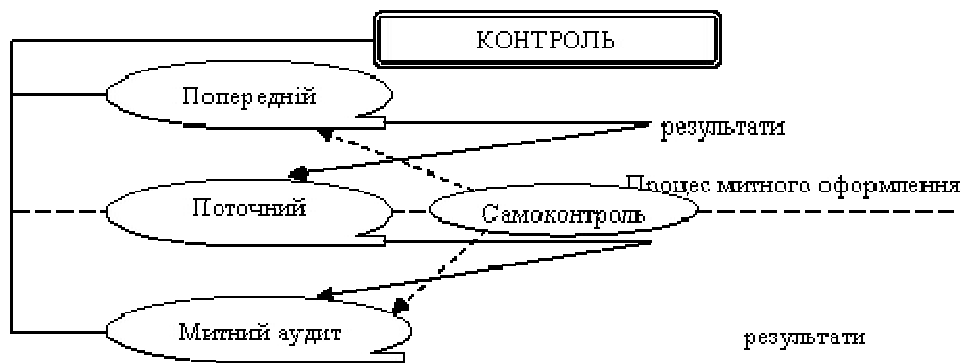

Рис. 2. Схема організації контролю за митною вартістю товарів

Застосування того чи іншого виду, форми чи методу і прийняття певного управлінського рішення з митного контролю зумовлено сукупністю об'єктивних і суб'єктивних чинників. До перших, як правило, належать особливості предмета внутрішнього контролю (в нашому випадку – митної вартості), вимоги відомчих нормативних актів митної служби, аналітична інформація щодо раніше ввезених товарів, ймовірності здійснення певного виду порушень посадовими особами тощо. До других – рівень професійних знань і вмінь посадових осіб митної служби, уповноважених на здійснення контролю за правильністю визначення митної вартості, їх практичний досвід щодо організації та виконання управлінських контрольних функцій, які в сукупності впливають на кінцевий результат у досягненні цілей внутрішнього контролю. Перспективним напрямом удосконалення організації контролю в митній службі є мінімізація суб'єктивних чинників на користь об'єктивних. Таким чином, рівень показників ефективності контролю за визначенням митної вартості в митній службі головним чином залежить від:

- 1) стану його правового регулювання;

2) управлінської моделі організаційного механізму та системи попереднього й поточного контролю, а також постаудиту;

3) професійного рівня митників;

4) інформаційно-технічного забезпечення цієї діяльності.

Нині набула поширення проблема “легальної” маніпуляції законодавством, що приводить до зміни митної вартості товарів. Під такими діями розуміються специфічні форми планування господарської діяльності, укладення зовнішньоекономічних договорів або розміщення фінансових коштів за кордоном платника податків з метою максимального зниження податкових зобов’язань щодо сплати митних платежів, а також внутрішнього оподаткування діяльності суб’єкта господарювання. Схеми й методи скоєння порушень у сфері митного законодавства набувають дедалі складнішого характеру. Найчастіше митні правопорушення пов’язано з незаконним відшкодуванням ПДВ з бюджету, використанням поставок між пов’язаними особами, не відображенням фінансово-господарських операцій у бухгалтерському обліку, приховуванням факту здійснення та оплати фінансово-господарської операції, використанням багатоступеневих поставок із заміною документів тощо.

У зв’язку з вищезазначеним слід підвищити ефективність контролю за визначенням митної вартості товарів для забезпечення фінансової та економічної безпеки держави.

Одним зі способів підвищення ефективності є подальше скорочення рівня митних платежів. Оскільки ухилення від сплати митних платежів зумовлено економічними причинами, діяльність митних органів з приводу боротьби з цими правопорушеннями має ґрунтуватися на економічних мотивах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Вищевикладене свідчить про залежність рівня митної вартості й надходжень митних платежів до бюджету, які забезпечують економічну безпеку держави, від ефективності митного контролю. Налагоджений митний контроль за правильністю визначення митної вартості забезпечує правильне нарахування і сплату митних податків, запобігає уникненню платників податків від сплати, сприяє усуненню криміногенних ризиків в оподаткуванні. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на визначення конкретних критеріїв та індикаторів ризику під час контролю за правильністю визначення митної вартості, а також їх вплив на економічну безпеку держави. Наявність певної специфічної системи ризиків у цій сфері потребує створення особливого механізму захисту або уникнення таких ризиків.

Список використаних джерел

1. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. – 2-ге вид., доопрац. і допов. – К. : КНЕУ, 2005. – 440 с.
2. Митний кодекс України № 92-IV від 11.07.2002 р. – Харків : Одиссей, 2002. – 224 с.
3. Про затвердження Порядку роботи посадових осіб митного органу при здійсненні контролю за правильністю визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України : наказ Державної митної служби від 24.06.2009 № 602.
4. Про затвердження Порядку здійснення контролю за правильністю визначення митної вартості : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.08 № 339.
5. Экономическая безопасность: Производство – Финансы – Банки / [под ред. В. К. Сенчагова]. – М. : Финстатинформ, 1998. – 621 с.